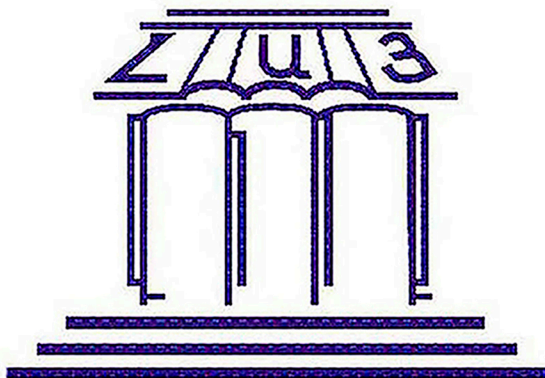

Հայկական գիտահետազոտական հանգույց
Armenian Research & Academic Repository

Սույն աշխատանքն արտոնագրված է «Մտեղծագործական համայնքներ
ոչ առևտրային իրավասություն 3.0» արտոնագրով

This work is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial
3.0 Unported (CC BY-NC 3.0) license.

Դու կարող ես.

պատճենել և տարածել նյութը ցանկացած ձևաչափով կամ կրիչով
ձևափոխել կամ օգտագործել առկա նյութը ստեղծելու համար նորը

You are free to:

Share — copy and redistribute the material in any medium or format

Adapt — remix, transform, and build upon the material

3537

ԳՐ. Յ. ՄԱՍՈՒՐ ՖԱԹԻՄԻ

ԿԻԼԻԿԻՈՅ ԿԱԹՈՂԻԿՈՍՈՒԹԻՒՆԸ
ԵՒ
ԳԱՂՈՒԹԱՅԱՅՈՒԹԻՒՆԸ

1934
Տպարան «ՍԱՀԱԿ - ՄԵՍՐՈՊ»
Գանիք

9(47.925)

Ա-22

5-22

2011-09

ԳՐ. 3. ՄԱՍՈՒՐ ՖԱԹԻՄԻ

ፊኮ

ԳԱՂՈՒԹԱՅԱՅՈՒԹԻՒՆԸ

3537

1934

Տպարան «ՍԱՀԱԿ - ՄԵՍՐՈՊ»
Գանիրէ

24.06.2013

12.083

Մուգեյսարաբե
 Կոբա
 Արցախ
 Հանրապետություն

10005-ժ

ԿԻԼԻԿԻՈՅ ԿԱԹՈՂԻԿՈՍՈՒԹԻՒՆԸ ԵՒ ԳԱՂՈՒԹԱՅԱՅՈՒԹԻՒՆԸ

ԳԱՂՈՒԹԱՅԱՅԵՐՈՒ ՆԵՐԿԱՆ ԵՒ ԱՊԱԳԱՆ

Մինչև Մեծ Պատերազմին սկիզբը՝ այսինքն 1914՝ գաղութահայութիւնը ընդհանուր հայութեան մէկ փոքր մասը կը կազմէր, ինչպէս ամենուն ծանօթ է, և ընդհանրապէս կը կառավարուէր Պոլսոյ Պատրիարքութեան կողմէ: Հայութեան մեծագոյն մասը հայկական հողամասերու վրայ կը բնակէր այդ տառն և հայ քաղաքականութիւնն էր Անկախ կամ Ինքնավար Հայաստանի մը գոյացման ձգտումը, ուր պիտի կրնային հաւաքուիլ բոլոր Հայերը: Գաղութահայերու փոքր հատուածն ալ, մեծ մասով գաղթականներէ բաղկացած, իրենց հայրենի օճախները օր առաջ վերադառնելու փափաքը ունենալով, կը հետեւէր և ոյժ կուտար հայ կեդրոնական քաղաքականութեան և իսկապէս իրագործումին զոր Պոլսոյ Երեսփոխանական Ժողովը կը վարէր Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսութեան հետ փոխ ի փոխ, մէկուան ձգտումն ունեն միւսը ստանձնելով գործունէութեան ղեկը:

Բայց Մեծ Պատերազմը վերիվայր չրջեց ամէն ծրարագիր և ուղղութիւն ու պատահեցան այնպիսի եղելութիւններ որոնք ոչ մէկ երեւակայութեան մէջ կային:

Թրքահայաստանը, որ Անկախ կամ Ինքնավար Հայաստանի մը կէտ նստատակին էր, հայերէ պարպուեցաւ

և ողջ մնացողները գաղթեցին: Չարական Ռուսիան
ոչնչանալով չառ փաքրիկ Հայաստան մը ստեղծուե-
ցաւ Ռուսահայկական հաղամարի վրայ, հոն ողջ մնա-
ցողներով, և այժմ սա եղբայրացութեան եկած ենք որ
Հայութեան գրեթէ կէսը Հայաստանի մէջ կը բնակի
և կէսն ալ օտար երկիրներու մէջ:

Անկախ Հայաստանի մը գոյութեան մասին եղած
գտնի յուսարարութիւններէն յետոյ, տեղեւորած նոր
կացութեան հանդէպ Հայ եկեղեցին և Հայ Կուսակցու-
թիւնները նոր պահանջներու համապատասխան՝ ընդ-
գրկեցին նոր դործունէութեան ուղի, որ եթէ անկախ
կամ ինքնավար Հայաստանի մասին իրարմէ տարբեր և
հակասական, գաղութանայութեան մասին գրեթէ նոյնն
է՝ «Չմնալ ամէն գնով գաղութանայութիւնը հայ պա-
հի»:

Տարակոյս չի կայ որ ըլլայ Հայ եկեղեցին, ըլլայ
Հայ Կուսակցութիւնները չառ գնահատելի գործեր տե-
սան այն իմաստով և ամէն ոք յարգանք և հիացում
միտոյն կրնայ ունենալ անոնց կողմէ չառ նեղ պարտ-
գաներու մէջ թափուած անձնուէր ու հերոսական ճի-
գերուն հանդէպ, սակայն չէզոք ոչքով գիտելով ընդ-
գրկուած նոր քաղաքականութեան վրայ, միթէ կըր-
նո՞յ ըսուիլ որ արուած պարտգաներու առկ ամէն
ջանք եղած է դադթանայութիւնը Հայ պահելու համար:

Այս նպատակով ոյթ արուած է և կը արուի գա-
ղութներու մէջ որքան կարելի է չառ հայ եկեղեցի-
ներ, հայ պարտքներ բանալ և հայ մամուլը ասարածել
ամէն կողմ որդէողի գաղութի հոյերը, իրենց բնակած
երկրին տեղացիները ըլլալէ աւելի հայ մնան, չօտա-
րանան և սրտով ու մաքով իբրեւ հայ, կազմ ու պատ-
րաստ գտնուին օր մը Հայաստան՝ իրենց երկիրը փո-
խադրուելու երբ Անկախ Հայաստան մը կազմուի:
Ինչպէս կը աւանդուի գաղութանայ՝ հայկական նոր քա-

ղաքականութիւնը նախկինէն զեւ բաւական հաւեր կը
կրէ իր մէջ, անկէ չէ կրցած թօթափուիլ հիմնադէս և
գաղութանայ շահերու համաձայն բարբալին նոր քաղա-
քականութիւն մը կազմել: Ան հիմնուած է աւելի՝ ըզ-
գացուններու վրայ:

Նախ որ, բաւարար յոյս կա՞յ միթէ հայկական հա-
ղամաներու մօտալուստ ազատագրութեան որդէողի գա-
ղութանայութիւնը տարգայ Հայաստանի քաղաքացիներ
նկատենք հիմնուեց և ըստ այնմ վարենք անոր քաղա-
քականութիւնը:

Ոչ ոք կրնայ միտել որ բանի մը գարմանը գրա-
նելու համար, պէտք է նախ անոր ճիշտ կացութիւնը
գիտնալ և տգտ քաջութիւնը ունենալ ընդունելու այդ
կացութեան ճշմարտութիւնը:

Մեծ Պատերազմէն տառջ եւրոպական Տէրութեանց
քաղաքականութիւնը կը ձգտէր Թուրքիոյ անգամահա-
տումին: Մեծ պատերազմով, այդ նպատակը իրագոր-
ծուեցաւ և ամէն ոք իր աւանդիքին տիրանալով, Թուր-
քիան վերածուեցաւ իր բնականոն վիճակին: Անգամա-
հատումի կարգը, ինչպէս յայտնի է, անցած է այլեւս
Ծայրագոյն Արեւելք, ուր սկսած է տեղի ունենալ
եւրոպական հակամեծայ շահերու բախումը և այլեւս
Թուրքիոյով զբաղող չիկայ: Ըստ նախապատերազմ-
եան կարգադրութիւններուն՝ Թրքահայաստանը Ռու-
սական Կայսրութեան բաժինն էր... խօսելով, և պատ-
մութիւնը ցոյց կուտայ թէ ամէն անգամ որ Ռուսիան
ջանացած է իրեն բաժին տեղաւոր այդ հաղամաներուն
տէր գաւնալու, իր դէմ գտած է եւրոպական միւս Տէ-
րութիւններու միահամուս ընդդիմութիւնը: Գործնա-
կան և տրամաբանական ի՞նչ պատճառ կայ որ, գարերէ ի
վեր շարունակուած այդ քաղաքականութիւնը մօտաւոր
կամ հեռավոր ժամանակի մէջ նոր հանգամանք աւան-
դ և փոխուի:

Թրքահայաստանը՝ Հնդկաստանի կամ այլ Անգլիա-կան շահերու շրջանակին մէջ կամ ճամբուն վրայ չի գտնուիր և Անգլիական գործունէութեան շրջանին մէջ չէ գտնուած երբէք որ հաւանական սեպուի անոր կողմէ գրաւում մը։ Իսկ մտածել որ, հիւսիսի Ռուսերուն դէպի վար յառաջխաղացումին դէմ անկախ Հայաստանի մը ստեղծումով, Անգլիական, Փրանսական կամ Թրքական կառավարութիւնները թուամբ կանգնել ուզեն իրենց հարաւի հաղամասերուն համար, ինչպէս կը խորհէին նախապատերազմին հոյ վարիչները, ճիշտը խաբարով պարզապէս ծիծաղելի կրնայ նկատուիլ, զի ինչ կրնայ ընել հոյ կամ ուրիշ որեւիցէ այդօրինակ այժմ, հիւսիսի ահադին կայսրութեան ուժին և զօրութեան տուել և թէ ոչ սրբուիլ ատրուիլ եկող հեղեղէն քանի մը օրուան կամ շատ շատ քանի մը շաբաթուան մէջ։ Ինքնախաբէութիւն, երազ չէ, անգործնական, անիրական յայտերով օրորուիլ։

Որով այսքան հակառակ շահերու և աննպատակ պայմաններու տակ գտնուող երկիր մը, երբ կրնայ իր անկախութիւնը գտնել։ Անցեալ և ներկայ պատմութեան ուսումնասիրութիւնը ցոյց կուտայ որ, այդ բանին իրականացումը տեղի կրնայ ունենալ Ռուսական կամ Թրքական Տէրութեանց մէկուն կամ միւսին ամբողջական կործանումով միայն և այդ պարագային իսկ եթէ միւս չի կործանող տէրութիւնը շատ ուժով չըլլայ։ Երբ կրնայ պատահիլ այս բանը։ Նկատի առնելով այդ երկիրներու այժմու կացութիւնը, յայտնի է թէ ոչ մօտաւոր և ոչ ու ջիւ հեռաւոր ապագայի մէջ այդօրինակ կարելիութեան մը հաւանականութիւն չիկայ, որով ընդհանուր հայութեան գրեթէ կէսը եղող գաղութահայերու մեծամասնութեան Հայաստան վերահաստատուելու յոյսն ու վարկպարագի է ըլլա՛յ ներկայ սերունդին, ըլլա՛յ դեռ յաջորդ բաւական սերունդներու համար։

Այսպէս որ գաղութահայերը իբր ապագայ Հայաստանի քաղաքացիներ նկատելու և ըստ այնմ գտնուի պատրաստելու, կազմելու ծրագիրները և գործելու կերպը մէկիւր թողլով, գտնուի գաղութահայ նկատելը շատ աւելի գործնական և արամարտական է։ Այս կողմէն դիտելով, հարցին վրայ, կրնա՞յ ըսուիլ որ գաղութայութեան հոյ մնայու, յատարանայու համար ընդգրկուած քաղաքականութիւնը ամբողջական է և արգիւնաւոր։

Օտար երկիրներու մէջ ապրող հայերուն գործնական, իրական կեանքը, տեսական կեանքէն, երեւակոյցուածէն տարբեր ցոյց կուտայ մեզի կացութիւնը։

ՀԱՅ ՎԱՐԺԱՐԱՆՆԵՐՈՒ ԴԵՐԸ

Հոյ Վարժարաններ շատ գաղութներու մէջ կային, չնկած տեղերն ուլ բացուած են։ Բայց փորձով տեսնուած է որ, օտար լեզուն պէտք եղածին չափ հոյ վարժարաններու մէջ կարելի չէ իւրացնել, վարժարանէն ելլելէ վերջ, տեղին լեզուն կատարելապէս գիտցող օտարներուն հետ մրցելու և ապրուստը ճարելու կարող ըլլալու համար։ Կեանքի պայքարին երթալով ծանրացող ուղիորդին այս ընթացքով, ամէն մարդ տմէն վայրկեան ռախուած է ընդունելու որ զգացումներով տարուելէ աւելի պարտաւոր է իր անձնական ապրուստին և նիւթական ներկայ թէ ապագայ ապահովութենէն տարուելու և ըստ այնմ շարժիլ կեանքի մէջ։

Այնպէս որ, ինչպէս ցոյց կուտայ իրականութիւնը, գաղութահայը՝ եթէ քիչ մ'իսկ նիւթական կարողութեան տէր է, իր զաւակները ուղղակի օտար վարժարաններ կը զրկէ սկիզբէն, ապագայ կեանքի մրցու-

մին լաւագոյն կերպով պատրաստելու համար զանազան և ժամաւաճառ ընել չի տար հայ վարժարաններու մէջ քանի մը տարիներ։ Հայ վարժարաններ յաճախողները ընդհանրապէս նիւթական կտրուղութիւնէ գուրկ եղողներն են որոնք միջոց չունին օտար կամ տեղական վարժարաններու բարձր դաստիարակելու վճարելու։ Իր ազգութեան մասին շատ բծախնդիր եղող քաջատուութիւնները կը յօժարին իրենց զաւակները շատ շատ քանի մը տարի միայն հայկական վարժարան գրկել և վերջը կը փոխադրեն օտար վարժարաններ։ Բայց ինչքան հայութիւն կը մնայ 5—6 տարեկան մանուկի մը վրայ, 2—3 տարի հայ վարժարան երթալէ վերջ, աւելի խնամատ տարիքի մէջ 10 կամ աւելի տարիներ երբ օտար վարժարանի և օտար միջնոլորտի մէջ անցընէ։ Բնականօրէն կը դառնայ նոյնը. ինչ որ է բնաւ հայ վարժարան չյաճախողը, որոնց թիւը շատ է և իրերու բնական բերումով երթալով կ'ոճի, մեծամասնութիւն կը կազմէ։

Եթէ նոյնիսկ, երբեմն դպրութիւններու մէջ ըլլան հայ բարձրագոյն նախակրթարաններ կամ երկրորդական վարժարաններ ուր թէ հայ և թէ օտար լեզուով դոհասցըցիչ կրթութիւն կարենայ տանել գայողը, չըջանի աւարտելէն ետք ան ստիպւած է օտար հաստատութիւններու մէջ տշխտտիլ, օտարներէ դործ ուզել և անոնցմէ ձորել իր ապրուստը, զի օտար երկիրներու մէջ հայ աւելտրական մեծ հաստատութիւններ հազուադիւր են և օտարները, փորձով գիտենք որ իրենց ազգին վարժարաններէն դուրս, ուրիշ վարժարաններու հանդէպ վստահութիւն չեն անուցաներ և անոնց տրտաղըրութիւններուն իրենցինն արժէքը, կարեւորութիւնը չեն տար։ Գործնապէս, իրականապէս դպրութեան յատկապէս օտար վարժարաններու գիմել, անոնց մէջ մեծնալ և ենթարկուել այդ միջնոլորտին։ Այդ կոցու-

թեւէն, այդ չըջանն անցնողները լաւ գիտեն որ, այդ օտար ուսումնարաններուն մէջ՝ ուր հայ պատմութիւնը, հայ անցեալը, հայ փառքը չեն ուսուցաներ, այլ միշտ օտարին փառարանութիւնը կ'ընեն, հայ ուսանողը՝ անտեղեակ իր ազգին պատմութեան և մեծութեան, շարունակ լսելով և սորվելով օտարին պատմութիւնը, ինքզինքը որքան խեղճուկ, պղտիկ և նուստատցած կ'զգայ Հայ ըլլալուն համար։ Ամենօրեայ, ամէն վայրկեանի այս զգայումը հեղձնալէ կ'արմատանայ, կը խորանկնայ, կը մեծնայ և այլևս պիտի չկ'զգայ հայութեան հանդէպ իրերու բնական բերումով, սերունդ մը յառաջ կուգայ որ իր հայ ըլլալէն ոչ մէկ օգուտ, այլ շարունակ մեղս, ատարնութիւն և անձնական արժանապատուութեան վերաւորանք տեսնելով, կը դառնայ հայտաւոյց, հայաւայց որ շատ աւելի վստահաւոր տարր մըն է Հայութեան համար քան բուն իսկ օտարը։ Այս բոլորէն յատակ կը տեսնուի որ դպրութիւնները հայ պահելու համար, հայ վարժարաններու վրայ մեծ վստահութիւն զնկը անգործնական է և ի վերջոյ ապարդիւն։

ՀԱՅ ՄԱՄՈՒԼԻՆ ԴԵՐԸ

Գաւառով Հայ Մամուլին, թերթերու և գիրքերու տարածման, անշուշտ և թէ հայ մամուլը կարենար մրցիլ պարունակութեամբ, ծաւալով և գինով օտար ժամուրի հեղեղին հետ, անոր ոյժ արուելը մեծ օգտակարութիւն կրնար ունենալ գաղութայն Հայ պահելու և իր հայութիւնը մոռցնել չտալու նպատակին մէջ, բայց փորձը ցոյց կուտայ որ այս մրցումը անկարելի է։

Գաղութայն իրերու բնական բերումով, ինչպէս քաջասրեցի, ստիպւած է օտար լեզուներ սորվելու՝

տպրուստի համար Գիշ թէ շատ օտար լեզու գիտցողը կը մզուի անպայման օտար մամուլով անոնել իր միաբը և լքել հայ մամուլը: Բացառութիւններ կան անշուշտ, բայց ինչպէս ամէկ ծաղիկով գործեն չիգարո՞ւն անպէս ալ հինգ կամ ասոր հազար գաղութահայի հայ մնալովը ընդհանուր գաղութահայութիւնը փրկուած չ'ըլլար: Թէ ինչո՞ւ այդպէս կ'ըլլայ, գործնապէս բացատրենք:

Այս մասին գտնադան գաղութներու վիճակը իրարու կը նմանի, որով առնենք օրինակ Եգիպտոսի հայերը: Հոն իբր հայ լրագրութիւն կան երկու օրաթերթեր որոնց ամէն մէկը կուսակցութեան մը պաշտօնաթերթն է: Պարունակութեամբ ընդհանրապէս կամ իրարու դէմ յարձակում է կամ Հայաստանի կացութեան հին և նոր նկարագրութիւն, այնպէս որ եգիպտահայը միայն անոնց հետեւելով չի կրնար լաւ տեղեակ ըլլալ իր ընտկած երկրին քաղաքականութեան մանրամասնութիւններուն, որոնց ամէն բանէ աւելի պէտք ունի: Տեղական քաղաքականութեան մասին լուսաբանութիւններ, քննադատութիւններ գրեթէ չիկան հայ թերթերուն մէջ, զի չէզոք գիրք են բռնած: Հայ գրողները, ազատ չեն իրենց հայեացքին մէջ և թերթերը կուսակցական ըլլալով պէտք է թերթին պատկանած կուսակցութեան կարծիքին հետեւին որեւիցէ խնդրոյ համար: Միւս կողմէ չէզոք հրապարակադիրները հալածանքի կ'ենթարկուին, եթէ կուսակցութեան բարեկամներուն կամ անդամ գրողներու գպին, այնպէս որ գաղութահայը ստիպուած է կուսակցական կարծիքը և տեսակէտը միայն լսել, որքան ալ միջակ ըլլայ անոնց գրիչը: Հոս ալ բացառութիւններ կան բայց քիչ են: Մինչդեռ տեղական և եւրոպական թերթերու մէջ այս պրակտիկութիւնները չունեցողները կան և շատ խնամուած լոյս կը տեսնեն ամէն կերպով:

Միւս կողմէ, հայ թերթերը չորս մեծագիր էջ ունին: Նոյն գնով գաղութահայը կրնայ 12 մեծագիր էջով տրտաբական կամ ֆրանսական թերթ գնել: Ո՞րը պիտի խոլնարէ տրտաբանօրէն: Անձնական շահը ամէն տառն ի վերջոյ ամէն բանէ աւելի ոյժով կը խօսի մարդու մէջ և մարդիկ կ'ստիպուին միշտ աւելի ամանին և լուսագոյնին երթալ: Հայ գրքերու վիճակն ալ նոյնն է: Աստիք միշտ սուղ են բողբոսաբար, միջակ գրողներու տրտաբութիւն են ընդհանրապէս: Հայ գրքի մը գինով, օտար լեզուէ հասկցող գաղութահայը կըրնայ, այդ գրքին կրկին կամ եռապատիկ ծաւալով, շատ աւելի մեծ հեղինակներու գործերը գնել և կարգալ օտար լեզուի մէջ: Ինչ որ կ'ընէ:

Տարակոյս չիկայ որ Հայ Մամուլը ուրիշ կերպ չի կրնար ընել: Բողբոսաբար ընթերցողներու նեղ շրջան մը ունենալով, անոր տրտաբութիւնը սուղի կը նըստի: Բայց ամէն ոք ստիպուած է հարկին տուել: Խոնարհիլ և երբ շահերն ալ առատ և զիւրին չեն գար, գրպանի ձայնին լսել, գրպանէն եղածին նայել: Երբ մէկ բէնիով, մարդ 4 էջնոց թերթի սեղ կ'ընայ 12 էջնոցը գնել, վերջինը կ'առնէ, երբ հայ գրքի մը համար 3 շիլին պիտի տայ մինչ այդ գրքին կրկին ծաւալը ունեցող օտար գրքի մը 1 շիլին կամ երկու պիտի տայ, ասոր կը հետեւի: Տեսեալս անյիզլի օրէնք մ'է այս որուն որքան ծանր արժեքը եւրոպական ազգերն իսկ լաւ զգացած են մանաւանդ վերջերս: Այս բանը չուկայիկ մասնութիւն և գործելակերպ է, վեհանձն չէ, ասպետական չէ, բայց շատ աւելի մեծ ազգերու նման պէտք է ընդունիլ որ կհանքի պոյքաբար, ապրուստի մրցումը և Հայոց համար օտար մթնոլորտի ալ ազգեցութիւնը, ամէն զգացումէ ետք ի վերջոյ կ'ստիպէ այս մասնութեան տուել խնարհիլ և անոր համեմատ շտրիլ: Իրենց ապրուստը հայ աղբիւրներէ

սպասող, Առաջնորդարանի պաշտօնականներ, հայ դպրոցի վարժապետներ և հայ թերթերու խմբագիրներ միասին այս մտայնութիւնը չկրնան ըմբռնել թերեւս:

Այս բոլորէն կը տեսնուի թէ գաղութահայութեան հայ մնալուն և սպասելին համար, հայ մամուլին վրայ դրուած յոյսերն ալ երբեք բաւարար չեն կրնար նըկատուիլ:

ՀԱՅ ԵԿԵՂԵՑԻՒՆ ԴԵՐԸ

Դաւով այս նպատակով Հայ Եկեղեցիին վրայ դրուած յոյսերուն՝ իբր կրօնական ազդակ, այժմ լուսինին մէջ չտարող և աշխարհի գործնական կեանքէն քիչ չափ տեղեկութիւն ունեցող մէկն մարդ գիտէ թէ, կրօնական հաւատքի, բարեպաշտութեան դարձ անցած է այլեւս և Հայ եկեղեցիները գաղութահայերու հաւաքման, միացման ոյժ ըլլալէ հեռի են: Նոյնիսկ ներկայիս, երբ գաղութահայերու մեծ մասը տեղւոյն չեն և դեռ կը կրեն հայրենի երկրին զգացումները, քաղաքի մը հայ գաղութին քանի՞ երրորդն է որ եկեղեցի կ'երթայ: Օրինակ Գահիրէի մէջ հայ եկեղեցին շատ շատ 2000 հազի կրնայ պարունակել: Զառկի, Ծնունդի և այլ քանի մը բացառիկ օրերուն միայն կը լեցուի: Ուրեմն Գահիրէի մօտ 10 հազար հայերուն 2000ը միայն հայ եկեղեցի կը յաճախէ և կը սնանի հայ ազիով: Գաղտնիքը գրեթէ նոյնն են միշտ և փոխի ի փոխ չեն երթար:

Միւս կողմը հայ եկեղեցին կրցած է միթէ անցեալ դարերու գաղութահայութիւնները փրկել օտարացումէ: Ուրքան հայ են մնացած Լեւոնայ, Ռումանաւայ, Հունգարահայ, Եգիպտահայ, Հնդկահայ և այլ նախկին

մեծ գաղութները: Հայութեան համար անոնք կորսուած են գրեթէ, անդառնալիօրէն: Ըսել չենք ուզեր երբեք, թէ այս բանը տեղի ունեցած է Հայ Եկեղեցիին յանձնաթիւ, զայս ոչ ոք թաղ չերեւակայէ: Ընդհակառակը Հայ Եկեղեցին միշտ ազգայնական հերոսային անմուտնալի դեր է կատարած մէկն տեղ և կրցածը ըրած է, բայց իրերու բնական բերումը այդ հետեւանքը առած է և միշտ կ'աւանդ անպայմանօրէն:

Խնդրոյն վրայ հարեանցի նայելով, շատ խորը չը թափանցելով, կրնայ թերեւս մտածուիլ որ, եթէ քերիստոնէայ երկիրներու մէջ ապրող հայ գաղութները, իրենց քրիստոնէայ միջավայրին ազդեցութեան սակ օտարանալու վտանգին ենթարկուած են, մահմետական երկիրներու Հայերուն այդ վտանգը չի սպառնար: Երեւումովս այդպէս է: Բայց նախ որ պէտք չէ մտքէ հեռացնել թէ գաղութահայութեան մեծամասնութիւնը այժմ քրիստոնէայ երկիրներու մէջ կը գտնուի և Հայ Եկեղեցին՝ հայ վարժարանին և հայ մամուլին նման անազգայն է անոնց օտարացումին առաջքը առնելու: Իսկ մահմետական երկիրներու՝ Եգիպտոսի, Սուրիոյ, Իրաքի և Պաղեստինի գաղութներուն կացութիւնը պէտք չէ դատել թրքահայ նախկին գաղութահայութեան տեսակէտէն:

Թրքահայ երկիրներու մէջ, հայ գաղութները կը կողմէին կամ միակ և կամ մեծամասնական քրիստոնէայ տարրը իրենց շրջանակին, որով ենթակայ չէին օտար քրիստոնէայ համայնքներու ազդեցութեան: Բայց Եգիպտոսի, Պաղեստինի Սուրիոյ և Իրաքի մէջ վիճակը նոյնը չէ: Հայ գաղութներուն շուրջը, անոնց հետը ապրող, թիւով և դիրքով աւելի զօրաւոր քրիստոնէայ համայնքներ կան:

Արդէն բացատրեցի թէ բարեպաշտական դարերու շրջանը անցած ըլլալով, մարդկութեան մեծամասնու-

թիւնը, ինչպէս նաեւ գաղութահայութեան մեծաւայելի մասը եկեղեցի չ'երթար և չ'ազգութիւն հայ շրջանակի ոգիէն: Իսկ մնացեալ փոքրամասնութիւնը հետզհետէ կ'ստիպուէին ենթարկուիլ օտար քրիստոնեայ համայնք-ներու ազդեցութեան: Նոյնիսկ կրօնքի մէջ, պէտք է խոստովանիլ որ հաւատացեալը անձնական շահու հա-մար է որ կը հաւատայ: Այդ շահը եթէ ոչ նիւթական, բայց անպայման բարոյական է: Ան կ'ապասէ որ իր Աստուծոյն, իր սուրբին համար ըրած զոհողութեան, պաշտօնին փոխարէն՝ Աստուծոյ կամ սուրբը կատարէ իր սրտին փափաքները, եթէ աղքատ է՝ ապրուստը հո-գալու միջոցը առ, եթէ հիւանդ է՝ բժշկէ, եթէ ձու-խող է՝ յաջողութիւն առ, և այլն: Այս մտայնութիւնը ամէն կրօնքի հաւատացեալներուն մէջ կոյ տաւնոց բա-ցաւորութեան: Իրականութիւնը հոն է որ, օտար քրիս-տոնեայ համայնքներու սուրբերը զօրաւոր ըլլալու ա-ւելի անուշ հանած են, թերեւս զիրենք պաշտօն ժո-ղովուրդին աւելի բազմաթիւ, աւելի կազմակերպուած ըլլալուն և իրենց ժողովուրդը՝ հայ ժողովուրդէն շատ աւելի քիչ տառապանքներու ենթարկած ըլլալուն հա-մար: Որով հայ հաւատացեալը օտար բրօքսկանտի ազդեցութեամբ կը մղուի իր փափաքին իրազորման համար, անուն հանած օտար սուրբին դիմել, անոր զօ-րութեան վրայ դնել յոյսը՝ երբ իրեններէն յուսախաբ եղած է և ուրիշներուն՝ օտար սուրբէն ստացած օգուտ-ները գործնապէս տեսած է: Որով մտայնութիւնը կը փոխուի, օտարացումը կ'արմատանայ, կը խորանայ իր սրտին, իր հոգիին մէջ և կ'աւանդայ հայութեանէն առ-տիճանաբար: Եզրագասը դարձեալ աւանդով իբր օրի-նակ, հոն ես անձամբ շատ ու շատ հայ հաւատացեալներ կը ճանչնամ, որոնք Գահիրէի մէջ անուն հանած Սրբուհ-ւոյն Թէրէզայի կը դիմեն ուխտի, Ազգասիրելոյ մէջ՝ Բառախայի Սբ. Անտօնին, քան թէ հայ եկեղեցիներուն, ո-

րոնց սուրբերը փափաքներու կատարումին մէջ միւս-ներուն փութկոտութիւնը ցոյց չեն տուած: Իրական-նութիւնը այս է, պէտք է ընդունիլ:

ԳԱՂՈՒԹԱՆԱՅ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆ

Անշուշտ շատ վտեմ բան է զգացումներու վրայ մեծ յոյսեր դնելը և երազներով օրորուիլը, բայց յըս-տակ կը տեսնուի որ «Օրհնեալ ժողովուրդ Հայ միա-ցէ՛ք, հայութիւնս ի՞նչ մի՞ մունաք» ի նման խօսքերով չէ որ գաղութահայութիւնը պիտի փրկուի օտարացման վտանգէն: Այս մասին Հայ Եկեղեցիին, հայ գաղացին և հայ մամուլին վրայ հիմնուած քաղաքականութիւնն ալ, պարզեցի որ թէեւ մասամբ օգտակար բայց ամբողջա-կան և զօրաւոր դարման չէ, որովհետեւ ձեռք առ-նուած միջոցները և ընդգրկուած քաղաքականութիւ-նը հիմնուած է ոչ թէ գաղութահայուն անձնական շա-հերուն վրայ, այլ զգացումներուն վրայ, որոնք ժամա-նակի ընթացքին անպայման ենթակայ են պտղելու, հալելու և անհետանալու, վկայ՝ նախկին գաղութահա-յութիւնները:

Ուրեմն ի՞նչ պէտք է ընել:

Որոշ է որ այս հարցումին արտաբնական լու-ծումն է ունենալ, ոչ թէ խօսքի՝ այլ իրական ու գործ-նական փոխադարձ պարտականութեան վրայ հիմնուած Գաղութահայ կազմակերպեալ Քաղաքականութիւն մը, անջատ՝ Հայաստանեան Քաղաքականութեան, զի եր-կուքին շահերը, խեղճները և նպատակները իրարու չեն համապատասխաներ բնաւ, բայց կրնան համադր-ծել և զուգահեռաբար ընթանալ:

Այս մասին, ուրիշ ազգերու մէջ նախընթացներ

չեն գտնուած. ոչ մէկ ուրիշ ազգ՝ իր ազգութեան գր-
րեթէ կէսին այլազան երկիրներու մէջ հաստատուելը
տեսած է որպէսզի ըստ այնմ մատնէ, ծրագիր մը կազ-
մէ: Այնպէս որ Հայաւթիւնը այս կողմէն իր ծրագիրը
չի կրնար, ուրիշ ամէն ծրագիրներու նման ուրիշի մը
վրայ ձևել: պէտք է որ ի՛ր խի կողմէ, գոնէ այս ան-
գամ նախաձեռնարկ ըլլայ այդ մասին մտածելու և իր
պէտքերուն համապատասխան ծրագիր մը մէջտեղ քե-
րելու:

ՓՈԽԱԴԱՐՁ ՊԱՐՏԱԿԱՆՈՒԹԵԱՆ ՀԱՐՑԸ

Ժողովուրդի մը և իր կառավարութեան փոխա-
դարձ պարտականութիւնները միշտ սխալ ըմբռնուած
ըլլալուն համար է որ պատմութեան շրջանի բոլոր ըն-
թացքին տմէն ժողովուրդներու և ազգերու մէջ կըսած
են շարունակական խառնակութիւններ, յեղափոխու-
թիւններ և անհանգստութիւն, մինչև այսօր: Այս
տակնուժը պայտըստի հիմը և թէ վնասներ, պիտի տես-
նենք որ ըստ ցայժմ տիրող գոյալիճակին տմէն կա-
ռավարութիւն իր ժողովուրդէն կը պահանջէ, խաղա-
ղութեան տան՝ քսակը, պատերազմի տան՝ անձը:
Անհատը, յաւիտենական զոհն է կառավարութեան: Իսկ
այս վերջինը, այդ զոհողութեան փոխարէն, ի՞նչ կու-
տայ անհատին: Առաջով՝ անոր անձը կը պոչապոչեն իր
իրաւունքներուն մէջ ըլլալիք սանձադութեան դէմ, այ-
սինքն գոյութեան, սպանութի և աւելի զօրաւորէն
կեղեքուելուն դէմ: Բայց իրականին մէջ կըսած գոյու-
թիւններուն քանի՞ առ հարիւրը գտնուած և գոյժը
տիրողը գործած է, ընտանիքի մը նկցուելը երբ կը
սպաննուի, անոր մարդասպանին պատիւեւէն, ի՞նչ օ-

գուտ քաղած է զոհին ընտանիքը. և ո՞ր անհատն է որ
կեանքին մէջ տանկուկ անգամներ ուժեղին անիրա-
ւութեան չէ զոհուած, նոյնիսկ օրէնքին պաշտպանու-
թեամբ...

Անհատին ըրած զոհողութեան փոխարէն, և թէ կա-
ռավարութիւնը անհատին չա՛նը նկատի տանէր, աշխա-
տանքի կազմակերպումով անգործին՝ գործ տար, ար-
տադրութեան և սպաւումի հակակշիւտով՝ զսպէր և ոչ
թէ պաշտպանէր շահագործումը, երկրին տարողութեան
համեմատ գոյէր բողմածնութիւնը և այդու խո՛վ՝ թըշ-
ուաւութիւնը, անկեղծները և ծերերը պատասպանէր,
ժողովուրդը ինչո՞ւ պիտի ուզէր տպաւորութեան դի-
մել: Թէ որքան դիւրութեամբ այս տմէնը կարելի էին
ըլլալ, այս մեր նիւթէն գուրս է ուսումնասիրել և ման-
րամանել:

Սահմանները և ստորերութիւնները պահելով նոյն
հարցը կը ներկայանայ հայերու համար: Հայ ազգը կը
պահանջէ որ, հայ անհատը, գաղութահայը, Հայ մնայ,
չօտարանայ և մի՛շտ յաւիտենապէս օգնէ ազգին: Հայ
ազգը որ ներկայացած է իր վարչութեանց մէջ, ի՞նչ
կուտայ հայ անհատին զոհողութեանց փոխարէն: Գործ-
նականապէս՝ ոչինչ: Կը մկրտէ, կը պատկէ և կը թա-
ղէ: Բայց այդ բաները, շատ աւելի պակաս զոհողու-
թեամբ հայ անհատը կրնայ ուրիշ տեղեր ալ ընել տալ:
Իր ընկիւր հայկական մասնաւոր զոհողութեանց փոխա-
րէն պէտք է մասնաւոր շահեր ալ ունենայ որպէսզի ան
չի կարենա՛յ, չ'ուզէ խղել կապը հայութեան հետ:

10005-76
3049

ԳԱՂՈՒԹԱՆԱՅ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆՈՒԹԵԱՆ

ՆՊԱՏԱԿԸ

Կարելի է անշուշտ մտածել որ հայ վարչութիւն մը, ամսական կապէ, նիւթապէս օգնէ իր ազգայիններուն: Այնպիսի բան մը ոչ ինք ի վիճակի է ընելու և ոչ ալ հայ անհատը արամադիր է ընդունելու:

Բայց գաղութահայ քաղաքականութեան մը կազմակերպումով անոր վարիչները կարող են Ա.— գաղութներու մէջ հայանպաստ բոթակաշտ ընել և Բ.— բարոյապէս վարձատրել գաղութահայուն ազգասիրութիւնը:

Մանրամասնէք այս երկու նպատակները:

Ա.— Շտաբերուն ծանօթ է որ, շատ մը երկիրներու մէջ հայերը փայլուն և գործնական օգտակարութիւններ ունեցած են այդ երկրին, օրինակ Եգիպտոս, Հնդկաստան, Լեհաստան, Հունգարիա եւայլն: Բայց այդ շրջանները անցած են, երկրին տեղացի նոր սերունդները տեղեակ չեն Հայերու ըրած այդ ծառայութիւններուն և իրենց շուրջը այժմ պարզուած կապութիւնէն կը դատեն ամէն ինչ ու ըստ այնմ կը վերաբերուին մտահաւորապէս հայերուն հետ, որոնք իրենց ետին նեցուկ չունենալով ուժեղ կառավարութեան մը կամքը և զօրութիւնը, ինչպէս Անգլիան կամ Ամերիկան, ոչ ալ ներկայացնելով անտեսական մեծ ոյժ մը՝ ինչպէս Նիւ-Ինքը, կը նկատեն որպէս աւելորդ, խեղճ և ընդհանրուն բերնէն հացը խլող տարր մը: Որով ամէն երկրի համար, պէտք է օտար մամուլին մէջ կամ օտարալեզու մամուլով բոթակաշտ ընել, շարունակ եկող սերունդներուն ծանօթացնելու անցիակին մէջ հայերուն այդ երկրին ունեցած օգտակարութիւնը, անոնց ուրիշ

ազգերէն շատ աւելի ըրած գնդգութիւնները եւայլն: Եւայլն: Պէտք է ցոյց տալ թէ երկրի մը կառավարութեան զեկը եթէ օտարին ձեռք տրուի, օտար կառավարութեան շահերուն համաձայն պիտի տրուի ան. եթէ տեղացիին ձեռք տրուի, անոր անձնական շահերուն, ազգականներու անհատնում խումբին և անոր կուսակցութեան պիտի ծառայէ այդ իշխանութիւնը ինչպէս փորձուած է հազարներով անգամներ, մինչ եթէ հայու ձեռք տրուի, չէզոք անձ մը ըլլալով՝ ոչ ազգականներու բանակ, ոչ կուսակցութիւն և ոչ ալ կառավարութիւն ունենալով, միայն երկրին շահերուն պիտի գործածէ իր իշխանութիւնը և ցեղին, երկրին պիտի գնուի: Այս ճշմարտութիւնները սրեւիցէ երկրի տեղացի ժողովուրդը չի գիտեր, ամէն ոք կրնայ վստահ ըլլալ այդ մասին, պէտք է ըսել, սորվեցնել և յիշեցնել իրենց միշտ, ամէն տան, անգաղար Եւ այս բանը կը պահանջէ շարունակական կազմակերպելով գործունէութիւն: Այդպէսով կը բարձրանայ գաղութահայուն վարկը, արժէքը, պաշտօններու և փոխ յարաբերութեանց դասերը կը բացուին ու գաղութահայը շօշափելի արգիւնքներ կը տեսնէ. կ'զգայ թէ իրմով զբաղող ազգ կայ որուն ձեռքն է իր վարկը իջեցնել, գործերը աւելի եթէ ուղէ և յօգուտ իր շահերուն բնականաբար այլեւս չ'ուզեր հեռու մնալ իր ազգէն:

Բրօքսիականի այս գործին մէջ, տարակոյս չկայ որ, ալ երկիրները ուր հայ գաղութը մամուլէր փայլ ցոյց չէ տուած, կարելի է այժմ տալ ուրիշ երկիրներու մէջ ցոյց տուած գործունէութեան ծանօթացումին և այդպէս ապացուցանել որ, ուրիշ տեղ եղածը այդ երկրին մէջ ալ կրնայ ըլլալ ամէն կերպով:

Բ.— Ըլլայ թագաւորական, ըլլայ հանրապետական վարչաձև ունեցող ամէն ազգ բարոյապէս կը վարձատրէ իր անհատներուն արժէքները, ախպրանքներու և

չքանչաններու միջոցաւ որոնք խթան կ'ըլլան անհա-
նաւին՝ իր ազգին հանդէպ մասնաւոր զոհողութիւն ը-
նելու, լսացաւ իկ արժանիք ցոյց տալու թէ որքան կարի-
ւոր է այս վարձատրութիւնը յայտնի է այն իրողութիւնէն
որ նոյն իսկ պօլշեիկ Ռուսիան, ստիպուած է այդ ուղ-
ղութեան հետեւիլ, երբ ամէն մարդոց հաւասար ըլլա-
լը կը քարոզէ :

Հայ անհաւոր իր ազգին մասնաւոր զոհողութիւն
ցոյց տալու պարագային, ի՞նչ բարոյական վարձատը-
րութիւն կ'առանայ՝ ոչինչ : Օտար մը երբ հայութեան
օգտակարութիւն մը ցոյց կուտայ ի՞նչ կրնայ սպասել
զարձակ ոչինչ : Օրհնութեան կոնգրակները, անհատին
բացաւ իկ արժէքը մասնաւոր կերպով ի վեր չեն հա-
ներ. ախտոսի կամ չքանչանի նման : Ուրեմն ոչինչի
համար, ինչպէ՞ս ազգը կրնայ սպասել որ իր ազգային-
ները զոհուին, նկուսին իրեն համար : Կը զարմանամ նոյն
խակ թէ մինչեւ հիմա ինչո՞ւ այս մասին չէ մտածուած,
զի եթէ ըլլար, զարմանն ալ խորհուած և եղած կ'ըլլար :

Նկատի առնելով օտարացած կամ այդ ճամբուն
վրայ գտնուող հայերու կացութիւնը այլազան երկիր-
ներու մէջ, ուր թէև իրենք կը ջանան ինքզինքնին
տեղացի նկատել տալ, բայց տեղացի տարրը անձնական
չափերէ մղուած միշտ կը ջանայ, նոյնիսկ սերունդներ
ետք, յիշեցնել հայուն՝ թէ հայ է և զայն կը նկատէ օ-
տար Բաբիլա մը, չի վարձատրեր յաճախ պէտք եղածին
պէս, իրեններուն հաւասար՝ հայուն զոհողութիւնները :
Այնպէս որ Հայ Ազգը պէտք է որ բարոյապէս զնահա-
տէ իր զաւակներուն արժանիքը և վարձատրէ զանոնք,
որ պարագային հայ անհաւոր այլեւս չի ջանար հետե-
ւնալ իր ազգէն, չ'ուզեր իր յարարերութիւնը պաղկե-
նել և խզել իր ազգէն այլ կը ջանայ ինքզինքը օգ-
տակար ընել ազգին, յարգել անոր իշխանութիւնը :
Ինչպէս կը պատահի ուրիշ ամեն տեղ :

ԿԻԼԻԿԻՈՅ ԿԱԹՈՂԻԿՈՍՈՒԹԵԱՆ ԴԵՐԸ

Բայց ո՞վ պիտի ընէ այս բաները. ո՞վ պիտի վարէ
Փաղութանայ Փաղաքականութիւնը :

Պատմութեան ծանօթ անձեր գիտեն թէ Հայոց Կա-
թոլիկոսութիւնը իր գոյութեան չրջանին ստիպուած
է եղեր ենթարկուելու քաղաքական դարձուածքներուն :
Երբ Հայ Պատմութիւնը տեղ է փոխած, այն ալ փոխած
է իր Աթոռը՝ Պատմութեան հետ : Երբ հայ Պատմութեան
չափը պահանջած է Բիւզանդիոնի կամ Եւրոպայի զիջո-
ղութիւնը ընել, Կաթոլիկոսութիւնն ալ եկեղեցական
զիջումներ ըրած է :

Ներկայիս որոշ է որ ոչխորհի կառավարութիւն-
ները իրարու հակընդդէմ երկու գլխաւոր վարչաձեւե-
րու են բաժնուած. Դրամատիրական և Պօլշեիկ : Եր-
կուք՝ ալ, ասկէ մօտ 15 տարիներ առաջ իրարու սա-
նալու մը կը յաւանդին և կ'սպասէին. բայց փորձը ցոյց
տուաւ թէ իրենց գիրքերուն վրայ ամուր են և երթա-
լով կ'ամբարնան : Միոյն կամ միւսին մօտաւորաւ սա-
նալու մը ոչ ոք կ'երեւակայէ այլեւս և հետեւոր սպա-
սելի մէջ ալ երբ փոփոխութիւններ ըլլան, այժմու
հետքերը զարձակ պիտի մնան երկու կողմերուն մէջ
արմատացած և միշտ իրարու դէմ պիտի ըլլան, միշտ
իրարու հետ կապածանքով պիտի վարուին, ինչպէս
այժմ : Ոչ ոք կրնայ ուրանալ այս ճշմարտութիւնը :

Ամենայն Հայոց Կաթոլիկոսութիւնը իր Աթոռին
բերումով ստիպուած է հետեւիլ, ենթարկուել Երեւանի
վարչաձեւին և քաղաքականութեան : Պօլշեիկ երկրի
մէջ դանուելով, չի կրնար Դրամատիրական երկիրնե-
րու Փաղութներու շահերուն համաձայն շարժիլ. անոնց
ուղղութիւն տալ, զանոնք կառավարել : Միւս կողմէ
Դրամատիրական երկիրներու կառավարութիւնները

միշտ կապածով պիտի վերադառնաին Պօլշեիկ, հակադրամատիրական երկրի մը մէջ նստող պետէ մը կամ հրահանգներուն, անոր հետեւող ժողովուրդին:

Գաղութահայութեան ամբողջութիւնը կը գտնուի դրամատիրական երկիրներու մէջ: Այնպէս որ պէտք է Գաղութահայ Կեդրոնական Վարչութիւն մը կազմել, Հայաստանէն դուրս որ հետապնդէ Գաղութահայ քաղաքականութիւնը: Պոլսոյ նախագահութեան Վարչութիւնը եթէ մնացած ըլլար, կրնար այդ բանը ընել: Բայց հոն փոխուած է ամէն ինչ և Թուրքիոյ Հայ Պատրիարքութիւնը չի կրնար այլևս ընդհանուր Գաղութահայութեան վարչի գերը ստանձնել: Երուսաղէմի Պատրիարքութիւնն ալ աւելի հոգեւորական, Սուրբ Տեղեաց Պատրիարքութիւն մը ըլլալով չի կրնար ընդհանուր Գաղութահայութեան վարչութիւնով զբաղիլ: Որով լուսաւորոյն և յարմարագոյն իշխանութիւնը կը ներկայանայ Կիլիկիոյ Կաթողիկոսութիւնը:

Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսութեան Էջմիածին վերահաստատուածէն սաղին Կիլիկիոյ Աթոռին գերը շատ աննշան կըլտ և աւելի խոչընդոտ նկատուած է ան անցեալին մէջ: Այս Աթոռին իրաւասութիւնները որոշ ըմբռնուած չեն և գործունէութիւնը չէ տարբերած որեւիցէ ուրիշ առաջնորդական թեմի մը, չրջանի մը գործունէութենէն: Բացի սա պարագայէն թէ պահած է Կաթողիկոսական ախտոսը և արտօնուած է եպիսկոպոսներ ձեռնադրելու: Բայց ժամանակ է այլևս որ Ազգը ըմբռնէ Կիլիկիոյ Աթոռին կարելիութիւնները և օգտուի անոր ոյժէն:

Գաղութներու Առաջնորդութիւնները այժմ անկերպարան վիճակ մը ունին: յայտնի չէ թէ անոնցմէ շատերը որո՞ւ ենթակայ են, Պոլսոյ Պատրիարքութեան թէ Էջմիածնի Աթոռին:

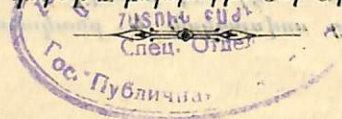
Կիլիկիոյ Կաթողիկոսութիւնը պէտք է կազմակեր-

պել իբր ընդհանուր Գաղութահայութեան Վարչութիւն և Գաղութահայ քաղաքականութեան Կեդրոն: Անոր Կեդրոնը կրնայ կազմուիլ Գաղութահայ Վարչական Ժողով մը, բոլոր գաղութներու ներկայացուցիչներէն քաղցացած: Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսութիւնը կըրնայ վարել Հայաստանեան քաղաքականութիւնը կամ իսէյով Սովինական երկիրներու մէջ և իր ընդհանրականութիւնը պահելու համար ըստ առաջնոյն ամէն տեղ կը զրկէ միւսօնը և կ'օժէ, Կիլիկիոյ Կաթողիկոսութեան երկրին սահմաններէն դուրս գտնուող եպիսկոպոսները: Բայց Գաղութահայ Առաջնորդները կ'ընտրուին իրենց գաղութներէն, որոնք ընտրելաց երկանուն ցանկ մը կը ներկայացնեն Կիլիկիոյ Կաթողիկոսութեան, որ անոնցմէ մէկը կը վաւերացնէ և կը զրկէ:

Ըստ ընկալեալ սովորութեան արդէն Կաթողիկոսական ընտրութիւնը տեղի կ'ունենայ աշխարհականներու քուէարկութեան մասնակցութեամբ, որոնք՝ նովին իսկ գործով քաղաքական իշխանութիւն ալ տուած կ'ըլլան Կաթողիկոսին, որ եթէ հոգեւոր պետ մը ըլլար միայն, հոգեւորականներէ միմակ պէտք է ընտրուէր: Որով Կիլիկիոյ Կաթողիկոսը ըլլալով թէ՛ հոգեւոր և թէ՛ քաղաքական պետը Հայ Ազգին, իրաւունք ունի ախտոսներու և շքանշաններու րաշխոմէն: Կիլիկիոյ Կաթողիկոսութիւնը կը վարէ գաղութներու մէջ հայնապատ քրօնականտի գործը և կը փնտայ ամէն երկրի կառավարութիւններուն, տեղական Առաջնորդարարները ճանչցնել տալ իբր այդ երկրին հայերուն ներկայացուցիչ իշխանութիւնը: Ինչպէս են դեպքանութիւնները, հիւպատոսութիւնները և կամ պապական նուիրակութիւնները, պահելով անշուշտ անոնց տարբերութիւնները: Կիլիկիոյ Կաթողիկոսութիւնը կ'առաջնորդէ և կը վարէ հայ լեզուին, հայ եկեղեցին աւանդական և ազգային գոյովիճակը: զի Երեւանի հանրապետութեան մէջ այդ բաները բաւական մը չեղած են իրենց սովորական և բնականոն ընթացքէն:

Պատերազմէն առաջ կար տրդէն Արեւելեան և Արեւմտեան հայերէններու քերականական մեծ տարբերութիւնը, այժմ լեզուին ուղղագրութիւնն ալ տարբերութիւն և Ազատ Եկեղեցի մըն ալ կազմուած է Էջմիածնի Կաթողիկոսութիւնը ի վիճակի չէ եղած այդ բաներուն առաջը տանելու և տրամադրատունեան Կրկիններու մէջ ալ տմէն ոք իր քմահաճոյքին ձգուած է ուղղութիւն պէս չարժեւորել: Կրկինից Կաթողիկոսութիւնը միակ սլան է որ կրնայ Քաղաքականութեան շահերուն համապատասխան կերպով կազմակերպուել, կեդրոնական իշխանութիւն մըն երկայայցնել և կարգի գնել այս ամէնը: Անոր մէջ կը կայանայ Քաղաքականութեան փրկութիւնը, որքան որ, մինչև ուր որ կարելի է ընել այդ բանը:

Գիտեմ որչափ կերպով թէ այսօրինակ ծրագրի մը իրականացումը, շատ շատերու շահերուն պիտի գպչի անպայման, շատերու փառասիրութիւնը, նպատակները և գոյով իճակը պիտի հալեցնէ, սնչաւցնէ և այս իսկ պատճառով հակառակ տրամադրութիւններ, սովետական շարժումներով և պատճառաբանութիւններով խոչընդոտներ շատ պիտի ըլլան: Բայց արդէն իսկ ծանրօրէն տուած, չափէն աւելի տառապած հայ ազգին իրական, ճշմարիտ շահերը բոլորովին անկողմնակալ եւ զուտ զաղութանալու տեսակէն նկատի առնելով հարկ կը համարիմ համեմատաբար ազգին ողջամիտ պետերուն յուրջ ուշադրութեան և նկատառութեան յանձնել այս ծրագիրը, գոյժ մշակութեան մասին յիշեցնելով իրիմեան Կաթողիկոսի Պոլիս Պատրիարք եղած տանն Ազգային Մանձնագրութեան համար բաժնի նշանակուած խօսքերը. «Մեր Ազգային Մանձնագրութիւնը խմբագրուել է մայրաքաղաքիս մէջ և այն անձանց հեղինակութեամբ, որոնք աւելի Եւրոպան կը ճանչնան քան հայաստանի աշխարհագրոյցը և այսպէս մեր Մանձնագրութիւնը Եւրոպայի գաղափարներուն վրայ ձուլուել է աւելի քան թէ Հայաստանի»: Այս բառերուն չորումը կը ներկայացնէ ճշդիւ, Քաղաքական գործունէութեան տեմա փոփոխութեան ճշգրիտ պատկերը: Ասով կապած հայրենի սխալ, տարրերուն եւրօրէ կը յանգի գործը և բոլորովին Նոր Երանի պէտք է:

<< Ազգային գրադարան

NL0417273

12. 083

Գ Ի Ն
Նէս Անգլիական Եկիւն

Հասցէ՝
Mr. G. MAMOUR FATIMI
c/o **SAHAG - MESROB Press**
25, Sharia Tewfik,
CAIRO-EGYPT.